

Open Universiteit

De openbaarheid van de rechtspraak

Is rechtspraak toegankelijk en begrijpelijk voor de burger?

Marijke Malsch

Agenda

- Openbaarheid rechtspraak
- Wie zijn adressanten rechtspraak?
- Openbaarheid in de praktijk:
 - Bezoek zittingen, media
 - Afdoeningen buiten rechter om
 - Taalgebruik
 - Rol informatie
 - Camera in de rechtszaal
 - Online zittingen
- Lekenrechtspraak als vorm van participatie
- Openbaarheid in tijden van corona
- Conclusies

Openbaarheid vd Rechtspraak

(juridisch)

- Rechters: verantwoording afleggen
 - Rechtspraak = machtsuitoefening, controle nodig
 - Belangrijk rechtsstatelijk beginsel
-
- Zittingen en uitspraken zijn openbaar (art. 121 Gw., 261 en 362 Sv., 6 EVRM)
 - EHRM: waarheidsvinding, oral hearing, debat, fair trial, legitimerende functie, zichtbare rechtspraak, vertrouwen
 - Motivering uitspraken

Maar: hoe openbaar is de rechtspraak nou echt? (= empirische vraag)

Aspecten openbaarheid, toegankelijkheid voor burger (empirisch)

- Bezoek publieke tribune (zichtbaarheid, verstaanbaarheid)
- Begrijpelijk taalgebruik (op zitting, in uitspraken)
- Motivering uitspraken
- Verspreiding vonnissen/arresten
- Sepots, transacties en strafbeschikkingen
- Rol media
- Cliëntvriendelijkheid, toegankelijkheid

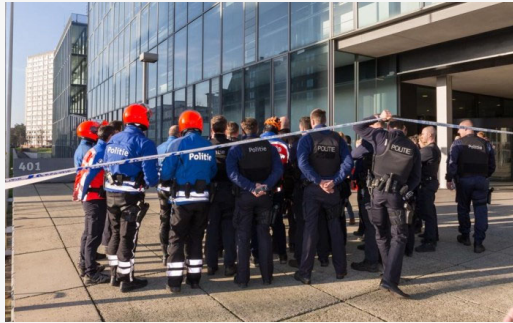

Adressanten Rechtspraak

1. Verdachten, slachtoffers, getuigen en partijen
2. Familieleden, vrienden, andere betrokkenen bij verdachte en slachtoffer en/of getuige
3. 'Juridische wereld': rechters, officieren van justitie, advocaten, (juridische) wetenschappers en andere juristen
4. 'Grote publiek' en de pers

Observaties zittingen doorsneezaken

(doorsneezaken; Malsch & Nijboer, 2005; Malsch, 2013)

- Gem. 3 mensen op de publieke tribune: betrokken bij de zaak, of vanuit studie/werk
- In 31% van de zaken pers aanwezig
- Weinig juridische termen gebruikt
 - in 1/3 van de gevallen uitgelegd
- Afkortingen nooit uitgelegd

(vervolg) interviews bezoekers publiek tribune

- Kennis van het strafrechtssysteem gebrekkig
- ‘Niet altijd goed verstaanbaar’ (microfoons!)
- Zichtbaarheid goed
- Helpt juridische termen: respondent kan betekenis niet geven

TNS/NIPO

Telepanel (*internetvragenlijst*)

- Weinig mensen gaan uit algemene belangstelling naar zitting
- 78% nooit bij zitting geweest

Media

- Media daarom belangrijk
- Geven informatie, uitleg
- **Maar:**
 - Selectief
 - *Trial by media*, inbreuk op onschuldpresumptie

Afdoening zaken vóór de zitting door OM & politie

- Sepot, transactie, strafbeschikking (ZSM)
 - Niet openbaar, weinig zichtbaar, weinig controle
 - Veel sneller dan zitting
- In Ned. groot deel strafzaken *buiten de zitting om* afgedaan
 - Vermindert de openbaarheid

ZSM ('Zo Snel Mogelijk')

- 'ZSM-tafel' politie, OvJ, reclassering, slachtofferhulp, Raad voor de Kinderbescherming
 - Sepot, dagvaarding, strafbeschikking (=boete, taakstraf, excuses, schadevergoeding)
 - Geen rechter, vaak geen advocaat
 - Dance events (Lowlands, wasstraat)
 - Direct accepteren?
- Strafbeschikking → strafblad: soms geen VOG, geen stage, geen baan

Rol van rechter/zitting neemt af

In andere landen zitting grotere rol (Van Lent et al., 2020, 2021)

Onder nieuwe Wetboek van Strafvordering nog kleinere rol
zitting ('panklaar voor de zitting')

De Audit bewijs

Schikkingen

Geregiseerde openbaarheid

- https://www.bjutijdschriften.nl/tijdschrift/justitieleverkenningen/2005/06/JV_2005_003_006_010

Conclusies onderzoek Openbaarheid

- *Passieve* openbaarheid zittingen vrij goed
- *Actieve* openbaarheid (uitleg, begrijpelijkheid, motivering, belang zitting) minder goed
- Veel afdoeningen *buiten zitting om*

→ ***Onderdeel begrijpelijkheid: taalgebruik***

Soorten juridische vaktaal

Ernstige bezwaren, opzet, oogmerk, heterdaad (gewone taal, maar juridisch betekent het wat anders)

Derzelve, zulks, alsdan, mitsdien, voorshands (archaïsmen)

Dominus litis, voeging ad informandum, ne bis in idem, unus, unus testis nullus testis (latijn)

Kan juridische taal begrijpelijker?

Malsch e.a. (2004, 2013); De Poot e.a. (2007):

3 strafvonnissen herschreven:

- Lange zinnen ingekort
- Archaïsch taalgebruik → hedendaags taalgebruik
- Belangrijke zinsdelen vooraan in de zin
- Tangconstructies eruit
- Van passief naar actief

3 vonnissen

2 versies van vonnis:

- Oorspronkelijk
- Herschreven

Voorbeeld herschrijving

(Vonnis Middelburg)

Oorspronkelijk: “De rechtbank is met de officier van justitie en de Reclassering Nederland van oordeel dat een deels voorwaardelijke gevangenisstraf met de bijzondere voorwaarde van verplicht reclasseringscontact alsmede – ter voorkoming van recidive – verplichte deelname aan het jongerenproject Change het meest recht doet aan de ernst van de feiten en de persoonlijke omstandigheden van de verdachte”

Herschreven: “De rechtbank is het met de officier van justitie en de Reclassering eens dat gezien de ernst van wat de verdachte heeft gedaan en haar persoonlijke omstandigheden, een deels voorwaardelijke straf het meest gepast is. Hierbij hoort dan een verplicht contact met de Reclassering en, om te voorkomen dat zij in herhaling valt, een verplichte deelname aan het jongerenproject Change”

- Juridische termen *niet* vervangen
- Niets toegevoegd

Juristen over herschreven vonnissen:

- “Adequaat”
- “Veel begrijpelijker”

Experiment: heeft herschrijving effect?

3 groepen:

1. juristen,
2. hoogopgeleide niet-juristen
3. laagopgeleiden

- Ieder kreeg 1 vonnis te lezen (oorspronkelijk of herschreven)
- Gevraagd: begrijpt u het, kunt u het herhalen in eigen woorden?

Resultaten

- **Leken** vonden herschreven uitspraken *begrijpelijker*
- **Leken** konden ze *beter reproduceren*

Dus: effect

- Voor **juristen** maakte herschrijving niet veel uit

Oordelen over taalgebruik in oorspronkelijke vonnissen

“Waarom makkelijk doen als het moeilijk kan, daar lijkt dit op. Zinnen worden raar geformuleerd.”

“Veel zinnen die je een paar keer moet lezen en dan nog staat er iets waarvan ik denk, wat bedoelen ze hier eigenlijk?”

“What’s up with het taalgebruik? Leven we nog in 1800?”

Conclusie onderzoek begrijpelijker taal:

Herschrijving in eenvoudiger taal kán, leidt tot (enige) vergroting begrijpelijkheid

[Vaktaal en incrowd | Trema \(nvvr.org\)](#)

Waarom gebruiken professionals moeilijke taal?

(Wessel Visser (Bureau Taal))

- Moeilijke taal = *‘onzekerheidsreductie’*:
(‘Je gaat moeilijk praten als je onzeker bent’)
- Met moeilijke taal willen we ‘laten zien dat we wat kunnen’
- ‘Lezers prikken door moeilijke taal heen’
- ‘Je begrijpt iets pas als je het eenvoudig kunt uitleggen’

Tegenwoordig:

- Meer aandacht binnen Rechtspraak voor begrijpelijker taal
- Cursussen, lekenvonnissen
- Effect?

Hoe kan openbaarheid nog meer worden bevorderd?

Camera in de rechtszaal (Mellema e.a., 2017; Smolders, 2017)

Face-to-face interviews met rechters, advocaten,
Raad voor de rechtspraak

Onderzoek reguleringen in andere landen

Persrichtlijn van de Raad voor de rechtspraak: 'Camera's toelaten'

Voordelen

- Groter bereik
- Mogelijk ook: uitvoeriger behandeling zaken, meer uitleg, begrijpelijker taal

Nadelen

- Beelden vertekenen het proces (selectie, *juicy parts*, *framing*)
- Inbreuk privacy verdachten/getuigen, stress
- Verdachten en getuigen willen soms niets meer zeggen (waarheidsvinding!)
- Beelden voor altijd op internet
- Rechters vinden camera 'eng'

→ Rechters en advocaten lang niet altijd voorstander

Andere landen

In Europese landen is de camera eerder uitzondering dan regel (10 vd 18 landen (gedeeltelijk) verbod)

(Smolders, 2017)

Camera verbieden?

Camera soms wel, soms niet gewenst

- *Andere methoden om rechtspraak meer openbaar te maken?*
 - Zittingen begrijpelijker en aantrekkelijker, meer onmiddellijkheid
 - Groter gebruik van geluidsopnamen en evt. livestreams
 - Publiek meer informeren, meer betrekken

Geïnformeerdeheid → relatie met punitiviteit

- Burgers vinden standaard dat rechters te licht straffen (surveys SCP)
- Burgers zijn dus ‘punitiever’ dan rechters

→ Hoe komt dat?

Experimenten: Invloed van *informatie* en *opleiding* op *punitiviteit*

Geïnformeerde burgers (krantenbericht, samenvatting dossier)
willen lichtere straffen

Hoger-opgeleiden minder punitief dan lager-opgeleiden

(De Keijser et al. (2006, 2007); Ruiters et al., (2011))

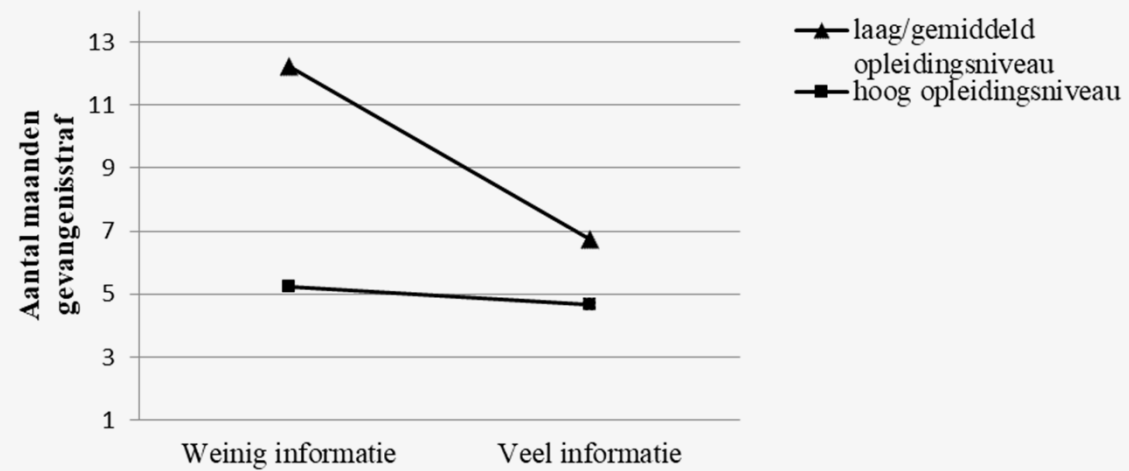
Interactie tussen opleiding en informatie?

(Van der Maden e.a., 2017)

- 88 studenten psychologie (*hoger opgeleiden*)
- 71 ROC-studenten (*lager opgeleiden*)
- Casus lezen, 2 versies:
 - *veel informatie* (samenvatting dossier, 3 pagina's)
 - *weinig informatie* (krantenberichtje, halve pagina)
- *Vraag*: wat voor straf zou u geven als u rechter was?

Interactie-effect

Interactie-effect:

- **lager opgeleiden:** ruim 12 maanden (*weinig informatie*) en bijna 7 maanden (*veel informatie*)
- **hoger opgeleiden:** iets meer dan 5 maanden (*weinig informatie*) en iets minder dan 5 maanden (*veel informatie*)

Mogelijke oorzaken?

- Lager-opgeleiden minder goed geïnformeerd over het rechtssysteem
- Meesten komen nooit in een gerechtsgebouw
- Mediagebruik verschilt
- Woonsituatie verschilt

Aanbeveling: Rechtspraak zich meer op lager-opgeleiden richten, beter uitleggen/motiveren, begrijpelijker taal

- Tot nu toe over ‘informatie’ gehad
- Nu: over ‘participatie’ van de burger

Invloed van *participatie*

Participatie = informatie + 'meedraaien'

Als burgers 'meedraaien' in strafzaken: verschil punitiviteit met de rechter kleiner

(Wagenaar, 2008)

→ Lekenrechtspraak (= participatie van burgers in rechtspraak)

Beccaria (Verlichtingsfilosoof, 18^e eeuw)

Voorstander van:

- Toegankelijke wetgeving
- **Lekenrechtspraak**
(participatie dus)

Hechtte meer waarde aan gezond verstand dan aan de kennis van beroepsrechters

Bijna alle landen in de wereld hebben vorm van
lekenrechtspraak

Vormen lekenrechtspraak

- Juries
- Lekenrechters
- *Magistrates*
- *Justices of the peace*
- Nederland: deskundigen (Pachtkamer, Penitentiare kamer, Ondernemingskamer)

Onderzoek lekenrechtspraak

(NSCR, interviews en observaties, 2009, 2016)

België, Duitsland, Denemarken, Engeland

- Meeste landen voorstander lekenrechtspraak
- Leken oordelen niet anders dan professionele rechters
- Strafprocessen inderdaad meer openbaar, begrijpelijker, onmiddellijker, en uitvoeriger

Voor- en nadelen lekenrechtspraak

- Perspectief van buitenaf
- Tegen routine
- Begrijpelijker
- Principekwestie
- Bij lekenparticipatie begrijpelijker zittingen

- Risico fouten
- Kost veel tijd

- ‘Vertrouwen burger vergroot door participatie leken’

Coronamaatregelen

Gevolgen voor openbaarheid, toegankelijkheid rechtspraak voor burger

Meer online zittingen, **ook in de toekomst?**

Coronamaatregelen *(Research note, Malsch, Custers, Smolders & Van Lent, NJB 2020)*

Nederland, Spanje, Duitsland, Italië, Kroatië, Tsjechië, Oostenrijk, VK, VS, Servië

Alle landen soortgelijke maatregelen:

- Aanhouden van zaken
- Videoconferencing
- ‘Nightingale courts’ / thuiswerken / vakantie opnemen
- Geen of minder publiek
- Meervoudige kamer → politierechter → strafbeschikkingen

Verschillen tussen landen

- Nederland en Spanje: meer afdoeningen buiten rechter om (strafbeschikkingen, mediation)
- VK en Nederland: meervoudige kamers vervangen door enkelvoudige kamers
- Frankrijk: minder juryzaken
- Italië en Duitsland – nadruk op belang toegankelijkheid zittingen

Research note

(NJB, 2020)

Invloed coronamaatregelen op:

- Zichtbaarheid, openbaarheid rechtspraak
- Onafhankelijkheid rechtspraak
- Waarheidsvinding (minder onmiddellijkheid)
- Rechtsbescherming

[research-note-coronavirus-and-open-justice.pdf \(njb.nl\)](https://www.njb.nl/research-note-coronavirus-and-open-justice.pdf)

Brennan Centre for Justice (2020) **(vergelijking live zittingen met online zittingen)**

- ‘Live’ verklaringen levendiger
- Mensen ‘in het echt’ positiever beoordeeld
- Kinderen als getuige – minder geloofwaardig op video
- Kinderen begrijpen gang van zaken bij verhoor via videoverbinding niet goed
- Beperkingen op video minder goed onderkend
- Migranten vaker uitgezet bij videozittingen
- Van bepaalde kwetsbare groepen begrijpt 30% niet wat er op online zitting gebeurt

(vervolg)

- Videoverbindingen bemoeilijken communicatie
- Publiek vindt videozittingen moeilijker te volgen
- Vaststellen van feiten en schikken zaak moeilijker bij videozitting

- Grotere toegang tot zittingen
- Minder reistijd en -kosten

*Brennan Centre waarschuwt tegen teveel online zittingen, want: **participatie, begrijpelijkheid** voor burger in gevaar*

NVvR: na corona liever fysieke zittingen

<https://nvvr.org/nieuws/2022/online-zittingen-na-corona-liever-fysiek>

Conclusies

- Nederlandse rechtspraak niet altijd openbaar, begrijpelijk, onmiddellijk; minder dan andere landen (door ontbreken lekenelement)
- Informatie helpt bij lager opgeleiden tegen punitiviteit
- Taalgebruik kan begrijpelijker; vooral van belang voor kwetsbare burger
- Haken en ogen aan camera / media / online zittingen
- Veel zaken buiten rechter om afgedaan – aantal groeit, ook door corona
- Daardoor neemt openbaarheid, toegankelijkheid, onmiddellijkheid, rechtsbescherming af
- Relatie met onafhankelijkheid rechtspraak

→ Positie rechter in Trias Politica

Recapitulerend

- Als iets in een wet staat, werkt het dan in de praktijk? Kloppen assumpties?
- **Systeembenadering** (diverse aspecten van openbaarheid, in diverse fasen proces, rechtsstatelijke elementen, empirisch onderzoek)

<https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/opinie-coronatijdperk-bedreigt-het-principe-van-onafhankelijke-en-openbare-rechtspraak~b765bbb6/>

[Wees héél voorzichtig met vrijheid, alsjeblieft - NRC](#)

Dank voor uw aandacht!

Vragen?

Marijke.malsch@ou.nl